

MUSTAQIL O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASINING QABUL QILINISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI. DAVLAT RAMZLARI

Karshiyev Akbar Muxiddinovich

Navoiy Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat

salomatligi texnikumi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola Mustaqil O'zbekiston Konstitutsiyasining qabul qilinishi, milliy qadriyatlarimiz, adolatli fuqarolik jamiyati, demokratik huquqiy davlat qurish, bozor munosabatlariga o'tish yo'llari, Konstitutsiyamizning bosh yo'nalishi - insonni va uning hayotini ulug'lash ekanligini, inson va uning hayoti, eriknligi, sha'ni, qadr qimmatini hamda boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanishini yoritishga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: Demokratiya, Konstitutsiya, qadr-qimmat, erkinlik, huquq, burch, qonun, jamiyat.

Konstitutsiyaviy «bino»ning qurilishi uch ming yillik milliy davlatchilik tajribasiga asoslangan. Bugungi O'zbekiston qadimiy Xorazm va So'g'diyona, Qoraxoniylar, Xorazmshohlar, Amir Temur va Temuriylar, o'zbek xonliklari, ma'rifatli ajdodlarimiz, xalqimizning tarixiy an-analari va mustaqil davlat haqidagi ko'p asrlik orzularini o'zida mujassam etgan.

Bundan tashqari, bizning qiziqish va intilishlarimizdan kelib chiqqan holda, Asosiy qonunimiz Sharq va G'arb, Janub va Shimolning 97 mamlakati tomonidan to'plangan ilg'or konstitutsiyaviy tajribani hisobga olgan holda yaratilgan. O'zbekiston Konstitutsiyasining paydo bo'lishi tarixi haqida gap ketganda, suveren O'zbekistonning

birinchi Konstitutsiyasini tayyorlash, muhokama qilish, qabul qilish va amalga oshirishning 6 ta huquqiy bosqichini qayd etish zarur.

Zero, Konstitutsiya yaratilish tarixi mustaqillik uchun kurashning ajralmas qismidir. Konstitutsiya yaratilishidagi birinchi huquqiy qadam o'zbek tiliga davlat tili maqomini berilishidir. Hech shubhasiz, bu mustaqillik tarixidagi yorqin sahifalardan biri – siyosiy va manaviy hayotimizdagi unutilmas voqea bo'ldi. 1989 yil 21 oktyabrda, qizg'in munozaralar, musoxabalar va mushohadalardan so'ng, va nihoyat, o'zbek tiliga davlat tili maqomi berildi. «Davlat tili to'g'risida» gi qonunda qayd etilgan ushbu muhim huquqiy qoida Asosiy qonunimizning 4-moddasida ham mustahkamlab qo'yilgan.

Konstitutsiya yaratilish tarixidagi ikkinchi huquqiy bosqich, 1990 yil mart oyida O'zbekiston SSR Oliy Kengashining birinchi sessiyasida birinchi marta mustaqil O'zbekistonning birinchi Konstitutsiyasini yaratish g'oyasi ilgari surildi. Konstitutsiya yaratilishidagi uchinchi huquqiy qadam – bu «Mustaqillik Deklaratsiyasi»ning e'lon qilinishi bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan 1990 yil 20 iyunda qabul qilingan Mustaqillik Deklaratsiyasining O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi - inson qadrini ulug'lash, erkin va farovon hayotimiz kafolati moddasida O'zbekiston «o'z taraqqiyot yo'lini, nomini belgilab beradi va o'z davlat ramzlarini (gerbi, bayrog'i, madhiyasi) o'rnatadi» degan tamoyil mustahkamlangan. Deklaratsiyaning 12-bandida aytilishicha, ushbu hujjat «respublikaning yangi Konstitutsiyasini ishlab chiqish uchun asos bo'ladi». O'sha paytda bunday hujjat O'zbekistonda – sobiq Sovet Ittifoqi hududida birinchi bo'lib qabul qilingan. Konstitutsiya yaratish yo'lidagi to'rtinchi qadam – Konstitutsiyaviy komissiyani tuzilishi bo'ldi. Oliy Kengashning 1990 yil 21 iyundagi qarori bilan O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov raisligida Konstitutsiyaviy komissiya 64 kishidan iborat, davlat arboblari, deputatlar va mutaxassislardan iborat tarkibida tashkil etildi.

I.Karimov Konstitutsiyaviy mamlakatimizning o'ziga xos komissiya ish boshlaganidan beri xususiyatlarini to'liq aks ettiradigan, xalqaro andozalarga to'la mos keladigan, jahon tajribasini, demokratiyani va eng rivojlangan mamlakatlarning

konstitutsiyaviy qonunlariga erishishni inobatga olgan Konstitutsiya loyihasini tayyorlashga bevosita rahbarlik qildi. Yangi hujjatni ishlab chiqish jarayonida u BMTning asosiy xalqaro-huquqiy hujjatlariga, Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasiga tayandi. Yangi Konstitutsiyaning ajralib turadigan xususiyati shundaki, o'zbek xalqining madaniyati va milliy ananalarining qadimiy ildizlariga ham tayanadi. Asrlar qa'riga nazar tashlab, ishlab chiquvchilar xalqning adolatli davlat, demokratiya va qonuniylik haqidagi g'oyalarini o'rganib, «Temur tuzuklari», «Boburnoma», «Zafarnoma» kabi tarix va madaniyat yodgorliklaridan ilhomlanib, Alisher Navoiy, Abdurazzoq Samarqandiy va boshqalarning donoligiga murojaat qildilar. Bundan tashqari, ular konstitutsiyaviy rivojlanishning dunyo tajribasini, turli mamlakatlarda qonunchilik va demokratiya yutuqlarini chuqur o'rgandilar.

Konstitutsiya yaratish yo'lidagi beshinchi qadam, albatta, davlat mustaqilligini e'lon qilinishidir. Davlatimiz rahbarining 1991 yil 31 avgustdagi XII chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining VI favqulodda sessiyasida so'zlagan nutqida, xususan, shunday deyilgan edi: “Bundan buyon 1 sentyabrni milliy bayram deb e'lon qilishni taklif qilaman”. Bu so'zlar tarixga sahifalariga oltin harflar bilan yozilgan. Shu kuni Oliy Kengash “O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risidagi bayonot” e'lon qilindi. Mazkur Bayonotda: “Bundan buyon, shubhasiz, O'zbekiston Respublikasi O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi - inson qadrini ulug'lash, erkin va farovon hayotimiz kafolati hududida respublika Konstitutsiyasi va qonunlari ustunlik qiladi”, – deyilgan. Shu kuni “O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligining asoslari to'g'risida” konstitutsiyaviy qonun qabul qilindi. Unda kelajakdagi Konstitutsiyaning asosiy qoidalarini aks ettiruvchi bir qator muhim moddalar mavjud. Xususan, ushbu Qonunga muvofiq: – “O'zbekiston Respublikasi davlat hokimiyatining to'la hajmiga ega, o'z milliy-davlat va ma'muriy-hududiy tuzilishini, davlat hokimiyati va boshqaruv tizimini mustaqil ravishda belgilaydi” (3-modda); – “O'zbekiston Respublikasida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari ustunlik qiladi.

O'zbekiston Respublikasi davlat organlari tizimi hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sudga bo'linishi tartibi asosida qurilgan” (5-modda). Ushbu konstitutsiyaviy qonun Asosiy qonunimiz qabul qilinishidan oldin, ya'ni 1992 yil 8 dekabrgacha biz uchun Konstitutsiya bo'lib xizmat qilib turdi. Konstitutsiya yaratish yo'lidagi oltinchi huquqiy qadam – bu Konstitutsiya birinchi loyihasini ommaviy muhokamaga chiqarish uchun matbuotda e'lon qilinishidir. Konstitutsiyaviy komissiya bajarilgan ishlarni va 1992 yil 8 sentyabrda ma'qullangan Konstitutsiya loyihasini jamoatchilik muhokamasiga qo'yishga qaror qildi. Yangi Konstitutsiyaning birinchi loyihasi 1992 yil 26 sentyabrda tayyorlangan va o'sha kuni matbuotda e'lon qilingan. Asosiy Qonunimiz ikki marta – 1992 yil sentyabr va noyabr oylarida jamoatchilik muhokamasiga taqdim etildi. Jamoatchilik muhokamasi natijasida Konstitutsiya loyihasiga 100 ga yaqin tuzatishlar kiritildi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 1992 yil 8 dekabrda XII chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining XI sessiyasida qabul qilindi. Butun dunyoga xalqimizning istagi va xohish-irodasi rasman e'lon qilindi: o'zbek davlatchiligini zamonaviy sivilizatsiya asosida qayta tiklash, tinch va osoyishta hayot kechirish, uning mustahkamlanishiga har tomonlama hissa qo'shish, demokratiyasini chuqurlashtirish, inson huquqlari va davlat suvereniteti tamoyillariga sodiqlik, insonparvar qonun ustuvorligini shakllantirish, fuqarolikni ta'minlash kabilar unda o'z ifodasini topdi. Shunday qilib, agar O'zbekiston mustaqilligi e'lon qilingan kundan boshlab jahon sahnasida yangi suveren davlat tuzilgan bo'lsa, birinchi Konstitutsiyamiz qabul qilingan kuni davlatimiz qayta tiklandi, haqiqiy mustaqilligimizning mustahkam huquqiy asosi yaratildi.

O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi - inson qadrini ulug'lash, erkin va farovon hayotimiz kafolati Mustaqillik yillarida mamlakatimizda barcha tub islohotlar va o'zgarishlar Konstitutsiyamiz asosida amalga oshirildi. Bu xalqimiz manfaatlariga, davlatimizning strategik maqsadlariga to'liq javob beradigan muhim siyosiy hujjat hisoblanadi. Shunday qilib, mustaqillik yillarida milliy davlatchiligimizning shakllanishi

uchun mustahkam huquqiy zamin yaratildi, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati tarmoqlari barpo etildi, ijtimoiy va fuqarolik jamiyati institutlari shakllantirildi, iqtisodiyot erkin bozor munosabatlariga o'tdi, tarixiy va boy madaniy merosimiz tiklandi. Bir so'z bilan aytganda, biz milliy uyg'onish va taraqqiyot yo'lini dadil bosib o'tdik va o'tmoqdamiz.

Konstitutsiyaning mohiyati uning asosiy prinsiplari tizimida namoyon bo'ladi. Bular – davlat suvereniteti, odamlarning huquqi, fuqarolarning huquq va erkinliklari ustuvorligi va daxlsizligi prinsipi, davlat va shaxsning o'zaro javobgarligi, qonuniylik, hokimiyatlarning bo'linishi, mahalliy davlat hokimiyati, sud tizimi va adolatni ta'minlash tamoyillari. Respublikada davlat hokimiyatini tashkil etishning ustuvor konstitutsiyaviy prinsipi davlat suvereniteti prinsipidir.

Hokimiyatning suvereniteti, bir tomondan, uning mamlakat ichidagi ustunligi va mustaqilligini, ikkinchi tomondan, tashqi kuchlar sohasidagi, boshqa davlatlar bilan munosabatlarda ushbu hokimiyatning ustunligi va mustaqilligini anglatadi. Boshqacha qilib aytganda, demokratiyaning daxlsizligi butun Konstitutsiya orqali qizil ip kabi o'tadi. O'zbekistonning konstitutsiyaviy amaliyotida birinchi marta respublikaning har bir fuqarosi uchun tabiiy va ajralmas huquqlar tan olingan. Bundan tashqari, avvalgi Konstitutsiyalarda e'lon qilinmagan bir qator huquqlar ham o'z ifodasini topgan. Masalan, insonning yashash huquqi, jismoniy va axloqiy yaxlitligi; shaxsning shaxsiy hayotga bo'lgan huquqi; fikr va e'tiqod erkinligi huquqi; ma'lumot olish huquqi; aybsizlik prezumpsiyasi; sud orqali himoyalaniish huquqi; mamlakatni erkin tark etish va unga qaytish huquqi; sog'lom muhitga ega bo'lish huquqi va boshqalar.

Demokratiya yangi Konstitutsiyaning asosiy tamoyillaridan biridir. Konstitutsiya muqaddimasida O'zbekiston xalqining demokratiya, inson huquqlari va ijtimoiy adolat g'oyalariga sodiqligi e'lon qilingan. “O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, unga ko'ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi” (13-modda).

Konstitutsiya hokimiyatlarning bo'linishi prinsipi asosida respublikaning eng yuqori davlat hokimiyati organlarining

O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi - inson qadrini ulug'lash, erkin va farovon hayotimiz kafolati tuzilishini o'rnatadi. Unda qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlarining o'zaro hamkorligi va mustaqil ishlashining maqbul mexanizmi mustahkamlab qo'yilgan. Konstitutsiyaning alohida bobi mahalliy davlat hokimiyati organlariga bag'ishlangan. Xalq deputatlari Kengashlari viloyatlar, tumanlar va shaharlardagi mahalliy hokimiyat vakillaridir.

O'zbekiston Respublikasi tarkibiga Qoraqalpog'iston Respublikasi kiradi. 1991 yil dekabrda u Mustaqillik deklaratsiyasini, 1993 yil 3 martda esa o'z Konstitutsiyasini qabul qildi. O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasi ulkan ma'naviy salohiyatga ega. Konstitutsiyaviy piramidaning yuqori qismida inson, fuqaro va uning qonuniy manfaatlari joylashgan. Masalan, Konstitutsiya qoidalari chuqur axloqiydir va bular: ayollar va erkaklarning huquqlari tengligi kabi (16-modda); voyaga etmaganlar, nogironlar va yolg'iz keksalarning huquqlarini davlat tomonidan himoya qilish (45-modda); jamiyat va oilaning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi va himoyasi (63-modda); davlat va jamiyat tomonidan etim bolalarni va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni boqish, tarbiyalash va ularga ta'lim berish, ularga nisbatan xayriya faoliyatlarini rag'batlantirish (64-modda); onalik va bolalikni davlat tomonidan himoya qilish, voyaga etgan, mehnatga layoqatli bolalarni ularning ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilish majburiyati (66-modda) kabi qoidalarda namoyon bo'ladi.

Konstitutsiya O'zbekiston Respublikasining mustaqilligi va suverenitetining huquqiy kafolati hisoblanadi. Unda inson va fuqaroning huquqlari, erkinliklari va burchlari sanab o'tilgan. U ijtimoiy va davlat tizimining shakllarini belgilaydi, mamlakatning tashqi va ichki siyosati tamoyillarini e'lon qiladi, barcha mulk shakllarining tengligini ta'minlaydi, fuqarolik jamiyatining ustuvorliklari va o'zini o'zi boshqarish shakllarini tasdiqlaydi. Konstitutsiyaning barcha bu xususiyatlari uni yashovchan va mustahkam qiladi. Shunday qilib, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bizning fuqarolarimizning

huquq va erkinliklarini kafolatlovchi hujjat sifatida yoʻlimizdagi yorqin yulduzdir. Suveren O'zbekistonning Konstitutsiyasi inson va fuqarolik huquqlarining demokratik xartiyasi, insonparvar huquqiy davlatni shakllantirishning strategik dasturidir.

O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi - inson qadrini ulug'lash, erkin va farovon hayotimiz kafolati.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent-2019
2. Носиров, Р. А., & Темирова, С. В. (2021). Педагогическое наследие мыслителей Средней Азии. Достижения науки и образования, (2 (74)), 4-5.
3. Темирова, С. В., & Шарифбаев, Х. Х. Ў. (2022). ЁШЛАР ТАРБИЯСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН МОҲИЯТИ. Academic research in educational sciences, 3(10), 350-359
4. Носиров, Р. А., Рахимова, М. И., & Темирова, С. В. (2022). Жамиятда ижтимоий онгнинг ўзгариши-ижтимоий муносабатлар тахлили. инновации в педагогике и психологии, 5(3).
5. Назарова, Н. Ж., Муратова, Д. А., & Жуманиязова, Н. С. (2022). ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТ ТИЗИМИДА АЁЛЛАРНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ. Scientific Impulse, 1(3), 331-336.
6. Носиров, Р. А., & Темирова, С. В. (2021). ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОГО СООБЩЕНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ СРЕДНЕЙ АЗИИ. Научный журнал, (1 (56)), 17-19.
7. Mustafoev, S. M., & Temirova, S. V. (2022). O'ZBEKISTONDA TRANSPORT SOHASIDAGI ISLOHOTLAR. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 1), 566-569

8. Носиров, Р. А., & Исмаилова, Ш. Б. К. (2022). СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ЦЕННОСТЬ ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ПОДГОТОВКИ ПЕРСПЕКТИВНОГО КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 1), 309-311
9. Носиров, Р. А. (2022). ЎЗБЕК ХАЛҚИНИНГ ЭТНИК ШАКЛЛАНИШИ. Uzbek Scholar Journal, 9, 198-202.
10. Temirova, S. V. (2022). IMPROVING THE SOCIAL AND PROFESSIONAL STRUCTURE OF YOUNG EMPLOYEES. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 1), 920-925. 182 <https://tstu.uz/> December 1 Republican Scientific and Practical Conference